

Л. І. Білозір, І. Г. Ільницький, О. П. Костик, У. Б. Чуловська, М. Л. Павленко ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ВИКЛАДАННЯ ФТИЗИАТРІЇ СТУДЕНТАМ З АНГЛОМОВНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДОЛОГИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ ФТИЗИАТРИИ СТУДЕНТАМ С АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ФОРМОЙ ОБУЧЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ МЕДИЦИНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Л. И. Билозир, И. Г. Ильницкий, О. П. Костик,
У. Б. Чуловська, М. Л. Павленко

Резюме

В системе образования Украины реализуется Концепция подготовки врачей, разработанная в соответствии с требованиями Всемирной Федерации медицинского образования и основных положений Болонского процесса. Одним из участников проведения реформ и инноваций в медицинской и образовательной отраслях Украины является Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого.

В Университете в течение последних лет реализуется система государственного мониторинга качества подготовки медицинских кадров, и лицензионные интегрированные экзамены «Крок-1», «Крок-2», «Крок-3» уже стали неотъемлемым элементом государственной аттестации студентов-медиков и врачей-интернов. На всех этапах системы внешнего государственного аудита знаний медика применены общеизвестные принципы TQM (Total Quality Management). Студенты англоязычного отделения медицинского факультета получают медицинское образование по базовым программам, принятым Министерством здравоохранения Украины и постепенно привлекаются к участию в лицензированных экзаменах «КРОК-1» и «КРОК-2».

Для студентов англоязычного отделения разработан банк тестов по легочной патологии «КРОК-2» для медицинского факультета на английском языке. Опыт коллектива кафедры в комплексе с современным оснащением учебных комнат и лекционных аудиторий, динамическое обеспечение педагогического процесса новейшими информационными технологиями, систематическое обновление и пополнение материалов, включая стендовые и тестовые задания, а также всесторонняя издательская деятельность способствуют не только постоянному повышению качества учебного процесса, но и росту заинтересованности студентов предметом и проблемами фтизиатрии, что положительно влияет на перспективу дальнейшей профессиональной ориентации будущих врачей.

Ключевые слова: фтизиатрия, англоязычная форма обучения, технология преподавания.

Укр. пульмонолог. журнал. 2013, № 1, С. 52-56.

Білозір Лідія Іванівна
Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького, кафедра фтизіатрії і пульмонології
доктор мед. наук, доцент
79010, Львів, вул. Пекарська, 69
Тел.: 380679275583, ftuzfpdo@ukr.net

INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND EDUCATIONAL METHODOLOGY IN PHTHISIOLOGY FOR ENGLISH-LEARNING STUDENTS AS A PART OF EUROPEAN INTEGRATION OF MEDICAL TRAINING

L. I. Bilozir, I. G. Ilytskyi, O. P. Kostyk,
U. B. Chulovska, M. L. Pavlenko

Abstract

A concept of medical training, developed in accordance with World Federation of Medical Education and core elements of the Bologna process, is implemented in educational system of Ukraine. Lviv National Medical University named after Danylo Galytskyi has been chosen as one of the sites for introduction of reforms and innovations in both medical and educational fields of Ukraine.

For the last ten years a system of state monitoring of medical training quality operates at the University, which includes the licensing exams "Step-1", "Step-2" and "Step 3" as an integral part of state certification of medical students and medical interns. TQM (Total Quality Management) principles have been applied to all phases of the external public monitoring of medical training. Students of the English department of the medical faculty acquire medical education using the basic programs, approved by the Ministry of Health of Ukraine with gradual involvement in STEP-1 and STEP 2 licensing exams.

A STEP-2, which is a bank of tests on pulmonary diseases, for students of English department has been created in English. A faculty experience in combination with up-to-date equipment of training and lecture rooms, dynamic IT support, systematic renewal and replenishment of materials, including posters and tests, as well as comprehensive publishing activities contribute not only to continuous improvement of the quality of the educational process but also attract students' interest to the subject and positively influence on further career guidance for future doctors.

Key words: phthisiology, education in English, educational technology.

Ukr. Pulmonol. J. 2013; 1: 52-56.

Lidia I. Bilozir
Lviv National Medical University named after Danylo Galytskyi,
Department of Tuberculosis and Pulmonology
MD, Associate Professor
69, Pekarska str., 79010 Lviv
Tel.: 380679275583, ftuzfpdo@ukr.net

Епідеміологічна ситуація щодо туберкульозу в Україні характеризується двома проблемами: ростом захворюваності та смертності від ко-інфекції туберкульоз/ВІЛ та поширенням мультирезистентного туберкульозу, в тому числі з розширеною резистентністю, що

знижує ефективність лікування хворих з новими випадками туберкульозу. Досягнуте в Україні зниження захворюваності та смертності від туберкульозу, яке спостерігається з 2006 року, можна вважати тимчасовим, оскільки на тлі стабілізації та поліпшення епідеміологічної ситуації стосовно звичайного туберкульозу спостерігається поширення епідемії ТБ/ВІЛ та мультирезистентного туберкульозу [13]. Проблемні питання цієї ситуації в

Україні далекі від вирішення. Відповідно до нормативних документів, виявлення хворих на туберкульоз повинні здійснювати лікарі первинної медичної ланки, тому базовими знаннями з фтизіатрії повинен володіти лікар будь-якого фахового спрямування. Невпинний ріст кількості хворих з епідемічними формами туберкульозу (ТБ/ВІЛ і МРТ, поєднання туберкульозу з НЗЛ та ін.) вимагають включення в програму навчання студентів медичних факультетів нових розділів фтизіатрії, а також збільшення об'єму матеріалу, що вивчається [10, 12, 14].

У сучасних умовах стрімкого прогресу науки і техніки особливої актуальності набуває поняття якості освіти, саме тому інтерес викликають інноваційні технології, що дають змогу удосконалювати дану сферу діяльності. В освітній галузі України реалізується Концепція підготовки лікарів, яка розроблена у відповідності до вимог Всесвітньої Федерації медичної освіти та основних положень Болонського процесу [15, 16]. Освітня галузь, як і медична освіта зокрема, ставши на шлях кардинальних реформ й входження до європейського освітнього простору, потребує приведення всіх її компонентів до загальноприйнятих міжнародних стандартів [1, 4, 6, 7, 9]. Одним із ініціаторів, учасником і експериментальним майданчиком втілення всіх реформ та інновацій у медичній і освітній галузі України є Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького – найстаріший вищий медичний навчальний заклад країни, заснований у 1784 році, що готується до відзначення свого 228-річчя у листопаді 2012 року.

Приєднання України до Болонської угоди сприяло запровадженню кредитно-модульної системи організації навчального процесу. З 2004 року Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького (Університет) став базовим навчальним закладом Західного регіону України з координації впровадження цієї нової методології навчання у вищих медичних навчальних закладах, де були запроваджені рейтингова система оцінки навчальної діяльності студентів, а також залікові кредити ECTS.

В Університеті протягом останніх років реалізується система державного моніторингу якості підготовки медичних кадрів з можливістю об'єктивно визначати та порівнювати якість підготовки лікарів. Ліцензійні інтегровані іспити «Крок-1», «Крок-2», «Крок-3» вже стали невід'ємним елементом державної атестації студентів-медиків та лікарів-інтернів. На усіх етапах системи зовнішнього державного аудиту знань медика застосовані загальновідомі принципи TQM (Total Quality Management). При вивченні фтизіатрії така уніфікація стала можливою тільки після затвердження наказу МОЗ і АМН України №422/40 від 27.06.2006 щодо впровадження національної програми контролю за туберкульозом, яку адаптовано до міжнародних стандартів протидії туберкульозу, розроблених ВООЗ [8, 11].

Понад 50 років у Львівському національному медичному університеті проводиться підготовка іноземних студентів. Популярність Львівської медичної школи зумовлена високим стандартом знань, що здобувають тут іноземці, а також тим, що за багатьма параметрами Львів наближений до європейських міст, а медичний

університет до традицій європейської вищої школи. Студенти і випускники ЛНМУ ім. Данила Галицького за рівнем підготовки визнані одними з кращих у загальнодержавному рейтингу вищих медичних навчальних закладів України. Наші студенти проходять практику в найкращих університетах Європи, стають переможцями олімпіад, а випускники запрошуються для роботи в престижні клініки світу.

Починаючи з 1997 року на фоні політичної та економічної кризи в Україні намітилась тенденція до скорочення загальної кількості іноземних громадян, які бажали би здобувати освіту в нашій державі і у Львові зокрема, не дивлячись на те, що Львівська медична школа не лише зберігає, але й нарощує свій потенціал, тому в 2001 році ректорат Університету зробив важливий крок — прийняв рішення про перехід на англomовну форму навчання на факультеті для іноземних студентів. З того часу щороку цей процес динамічно розвивається і на сьогодні серед більше, ніж півтисячі іноземних громадян половина опановує медицину англійською мовою. До нас із радістю їдуть студенти-іноземці з понад 50 країн світу. Серед них вихідці з Індії, Лівану, Тунісу, Малайзії, Пакистану, Польщі, Болгарії, Непалу, Канади, Данії, Німеччини, Сирії, США, Ірану, Китаю, Нігерії, Малайзії, Великобританії, Норвегії та ін [2].

Завдяки сучасним засобам комунікації (E-mail, Internet) потенційні апліканти можуть ознайомитись з умовами прийому в медичний Університет, навчальними програмами (Learning Curriculum) різних кафедр, в тому числі кафедри фтизіатрії і пульмонології. Календарні, тематичні плани лекцій, практичних занять, самостійної роботи, практичних навичок, якими повинен володіти студент, представлені на електронних носіях в повному об'ємі. Маючи великий досвід у підготовці спеціалістів для зарубіжних країн, кафедра фтизіатрії і пульмонології розглядає цю роботу як питання державної ваги, що має важливе політичне значення, піднімає авторитет України за кордоном, розвиває і зміцнює міжнаціональні, партнерські, взаємовигідні зв'язки. Це також надходження коштів до бюджету, дуже серйозна школа для викладачів. На кафедрі фтизіатрії і пульмонології навчальний процес проводиться за кредитно-модульною системою, що сприяє реалізації положень Болонської декларації. Навчальні плани для англomовних студентів приведені у відповідність до вимог і не відрізняються від базових програм, за якими навчаються їх українські ровесники.

Студенти англomовного відділення медичного факультету здобувають медичну освіту за базовими програмами, ухваленими Міністерством охорони здоров'я України й поступово залучаються до участі в ліцензованих іспитах КРОК-1 та КРОК-2. На кафедрі для студентів англomовного відділення розроблено банк тестів з легеневої патології КРОК-2 для медичного факультету англійською мовою. З метою забезпечення високого рівня фахової підготовки іноземних громадян, за ними закріплені найдосвідченіші викладачі, поступово готуються молоді асистенти, які добре володіють англійською мовою.

Відповідно до кредитно-модульної системи програма навчання студентів четвертих курсів медичних

факультетів передбачає аудиторну (лекційні та практичні заняття), позааудиторну (самостійну) роботу студентів та підсумковий модульний контроль [2, 9].

Аудиторна робота. Аудиторна робота зі студентами передбачає проведення лекцій, практичних занять, на яких визначається висхідний рівень знань, їх аналіз і корекція та самостійна робота студентів.

Враховуючи патоморфоз туберкульозу в сучасних умовах, що проявляється поліморфізмом клінічних, рентгенологічних і морфологічних проявів, особливо на тлі ВІЛ-інфекції або інших соматичних "модифікуючих" чинників, особливу увагу студентів звертають на поліморфізм перебігу туберкульозу, спричиненого мультирезистентними формами мікобактерій, поєднання специфічного ураження і неспецифічних захворювань легень (НЗЛ), а також ускладнення основного захворювання бронхіальним та бронхообструктивним синдромами. Згаданий матеріал відображається у мультимедійному форматі, із застосуванням таблиць, графіків, рентгенограм, результатів лабораторно-інструментальних досліджень. Формат лекцій та практичних занять різноплановий, широко застосовуються інтерактивні лекції, які дають змогу студентам не лише слухати лектора, але й брати активну участь в проведенні лекції. Календарно-тематичний план лекцій та практичних занять для студентів усіх факультетів представлений на сайті кафедри та кафедральних стендах, що дозволяє студентам систематично знайомитися з інформацією. Щорічно в лекційний матеріал та практичні заняття вносяться доповнення та зміни. Проведення відкритих лекцій дозволяє обговорити їх на засіданнях колективу кафедри, провести корекцію та доповнення. Попередньо ознайомитися зі змістом лекцій студенти можуть у вільний час в кафедральній бібліотеці [17-21].

Для проведення практичних занять і лекцій на четвертому курсі англомовного відділення враховуються: мовна підготовки студентів, базовий рівень знань, логічність клінічного мислення, здатність працювати самостійно, володіння практичними навичками, вміння проводити клінічне обстеження хворого і робити узагальнення. З урахуванням рівня підготовки студента, ставляться навчальні завдання різної складності, тобто проводиться індивідуальна робота з кожним із них.

Викладачі кафедри підготували понад 3000 тестових завдань, які систематично поповнюються і оновлюються. Ці тести використовуються для визначення висхідного і проведення поточного та заключного контролів рівня знань студентів. Контроль знань проводиться на довільній вибірці тестових завдань. Після виконаного завдання студенти можуть відразу дізнатися про отримані результати, а також самостійно перевірити правильність відповідей. Відповіді на тестові завдання обговорюються викладачем та студентами. Тестові завдання подані на сайті кафедри, стендах та методичній літературі, тому студенти можуть з ними працювати самостійно. Тестування дозволяє скоротити час для оцінки висхідного рівня знань, проведення поточного і заключного контролю та підвищити його якість. Звільнений час викладач використовує для впровадження сучасних новітніх технологій та поглиблення інформаційного матеріалу [9, 20, 21]. Результати тестування студентів

дозволяють викладачеві планувати проведення занять з урахуванням виявлених недоліків.

Самостійна робота студентів на практичному занятті. Одним із компонентів, що впливає на сумарну ефективність навчального процесу є самостійна робота, що вимагає сучасного інформаційного забезпечення. Для кожної теми практичного заняття створені ситуаційні задачі, набори рентгенограм, навчальні історії хвороби, методичні вказівки для студентів та методичні рекомендації для викладачів. Підготовлені взірці медичної документації та інструментарію для проведення і оцінки проби Манту, вакцинації і ревакцинації вакциною БЦЖ, збору мокротиння, проведення спинномозкової і плевральної пункцій. Проведення самостійної роботи спрямоване на розвиток лікарського мислення, формування практичних вмінь та навичок. Практичне заняття будується як діалог спілкування викладача і студента, а також студентів між собою. Студент вчиться критично мислити, вирішувати проблеми на основі аналізу відповідної інформації, приймати продумані рішення.

Для проведення самостійної роботи широко використовується метод реальних ситуаційних задач, що містять всі необхідні дані та умови для їх вирішення. Володіючи повною інформацією, студент має можливість самостійно відповісти на всі питання. Студенти вчаться працювати в команді, колективно обговорювати поставлену проблему, створюється доброзичливий клімат, що активізує інтуїцію студента та його мислення. Такий спосіб спілкування сприяє створенню колегіальної атмосфери в групі та сприяє розвитку взаєморозуміння між викладачами і студентами.

Позааудиторне (самостійне) навчання студентів. Самостійна форма навчання студента може бути ефективною за умови достатнього навчально-методичного і матеріального забезпечення, тому на кафедрі розроблені і видані англійською мовою тексти лекцій, методичні вказівки, орієнтовні карти, тестові завдання різного ступеня складності, зокрема:

1. Tuberculosis. (Methodical Recommendations for English Medium Students. Specialization: Medicine).

2. Classification System for Tuberculosis. (Methodical Recommendations for English Medium Students. Specialization: Medicine).

3. Diagnosis of TB Disease. The Bacteriologic Examination. (Methodical Recommendations for English Medium Students. Specialization: Medicine).

4. Diagnosis of TB Disease. The Tuberculin Skin Test. (Methodical Recommendations for English Medium Students. Specialization: Medicine).

5. The Main Steps in Diagnosis of TB Disease. (Methodical Recommendations for English Medium Students. Specialization: Medicine).

Інформаційні матеріали кафедри для самостійної роботи студентів широко використовують у вигляді календарно-тематичних планів, стендових даних, методичних напрацювань, які розміщені на сайті кафедри, а також результати видавничої діяльності, що включають навчальні посібники, підручники та монографії. Наявність електронних носіїв кафедри дозволяє всебічно використовувати навчальну літературу, яка регламенто-

вана МОЗ України та МОНМС України. Всі комп'ютерні версії навчальних планів та методичних напрацювань (календарно-тематичні плани лекцій, практичних занять, перелік практичних навичок та тестових завдань для підготовки до поточного та модульного контролю, список додаткової літератури, а також розклад занять і графік проведення модульного контролю) подані українською, російською та англійською мовами.

Опрацьована система самостійної позааудиторної роботи широко використовується студентами при підготовці до практичних занять за спеціальністю "фтизіатрія" та дозволяє скоротити час на засвоєння матеріалу, що позитивно впливає на якість та результативність проведення підсумкового модульного контролю [3, 4].

Підсумковий модульний контроль передбачає комп'ютерне або письмове тестування з наступним усним опитуванням, яке оцінюється незалежно. Його здійснюють працівники кафедри, що не проводили згадане вище тестування. Перелік питань заключного модульного контролю поданий в усіх перерахованих інформаційних матеріалах кафедри.

Після завершення циклу за спеціальністю "фтизіатрія" періодично проводяться анонімні анкетування серед студентів, аналіз яких дозволяє вносити певну корекцію в повсякденну діяльність кафедри. Крім цього, організована система перескладання поточних незадовільних оцінок, що проводиться за аналогією практичного заняття в позааудиторний час. Пропущені заняття відпрацьовуються відповідно до графіку, який поданий на стендах кафедри, і проводяться в присутності чергового викладача [5, 11].

Необхідно вказати, що успішне викладання медичної дисципліни є ефективним тільки при невеликих групах іноземних студентів (не більше 4-5 осіб). За таких умов можливий постійний індивідуальний контроль з обов'язковим аналізом результатів. В межах аналізу формується критерій підготовки конкретної особи та рейтинг за різними категоріями студентів (іноземні — англо- і україномовні).

Враховуючи, що глибоке та систематичне оволодіння знаннями, практичними навичками, професійною майстерністю можливе тільки при регулярному відвідуванні занять, на кафедрі для студентів англійськомовного відділення вживаються дієві заходи для покращання навчальної дисципліни та успішності, створені необхідні умови для консультацій і відробок.

Доброзичливе відношення до кожного іноземця, з урахуванням їх проблем на всіх рівнях, викликає в них довіру до викладача, сприяє кращому взаєморозумінню, а значить робить освітній процес високоефективним. Впродовж навчання важливо сформувати у студентів-іноземців професійні цінності, якими завжди керувались в роботі українські лікарі: людяність, теплоту і терпимість.

Фонд медичної літератури англійською мовою в бібліотеці університету суттєво поповнився, але забезпечення навчальними засобами, підручниками по туберкульозу і легеневої патології є недостатнім і частково розв'язується за рахунок закупівлі монографій. Гостроту цієї проблеми також вирішує можливість доступу до необхідних медичних світових ресурсів в Internet, наявність навчальної і спеціальної літератури на електронних носіях. Важливо, щоб студенти, прослухавши теоретичний курс, не лише отримали певний обсяг інформації, а засвоїли ази аналітичного підходу до тих чи інших питань медицини, навчилися клінічно мислити. В лекції повинен звучати той матеріал, якого немає в жодному підручнику, в ній необхідно сформулювати узагальнення, що дають випускнику широту поглядів, роблять їх якісно підготовленими фахівцями, які відповідають умовам сьогодення, є конкурентноспроможними і можуть працювати в будь-якій країні.

Успіхи на ниві здобуття сучасної медичної освіти у вузах України будуть сприяти залученню на навчання нових іноземних громадян. Високий професіоналізм і духовність, надбання української і, зокрема, львівської медичної школи, можуть бути необхідними за межами нашої держави. В результаті Україна, дотримуючись глобальних освітніх тенденцій, займе достойне місце у сучасному інформаційному світі.

Заклучення. Напрацювання колективу кафедри фтизіатрії і пульмонології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького в комплексі з сучасним оснащенням навчальних кімнат та лекційних аудиторій, динамічне забезпечення педагогічного процесу новітніми інформаційними технологіями, систематичне оновлення та поповнення матеріалів, включаючи стендові та тестові завдання, а також всебічна видавнича діяльність, сприяють не тільки постійному підвищенню якості навчального процесу, але й зростанню зацікавленості студентів предметом і проблемами фтизіатрії, що позитивно впливає на перспективу подальшої професійної орієнтації майбутніх лікарів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асеев, А. А. Использование информационных технологий в преподавании фтизиопульмонологии в медицинском ВУЗе [Текст] / А. А. Асеев // Туберкулез и болезни легких. — 2011. — № 4. — С. 41–46.
2. Зіменковський, Б. С. Особливості викладання фтизіатрії та пульмонології студентам з англійськомовною формою навчання [Текст] / Б. С. Зіменковський, І. Г. Ільницький, М. Л. Павленко // Матер. наук.-практ. конф. «Сучасні проблеми епідеміології, мікробіології та гігієни». — Львів, 2010. — С. 249–254.
3. Ільницький, І. Г. Основи фтизіопатології позалегової локалізації [Текст] / І. Г. Ільницький, О. П. Костиш, Л. І. Білозір // Львів: Атлас, 2011. — 512 с.
4. Ільницький, І. Г. Інфекційні хвороби з основами фтизіопульмонології (Навч. посібник) [Текст] / І. Г. Ільницький та ін. // Львів, Атлас, 2009. — 404 с.

REFERENCES

1. Aseev AA. *Ispolzovanie informatsionnykh tekhnologiy v prepodavanii ftiziopulmonologii v meditsynskom VUZe* (Use of information technologies in tuberculosis and pulmonology training at medical schools). *Tuberkulez i bolezni legkikh*. 2011; No 4:41–46.
2. Zimenkovskiy BS. *Osoblyvosti vykladanyia ftiziatrii ta pulmonologii studentam z anglomovnoyu formoyu navchanya* (Peculiarities of tuberculosis and pulmonology training of medical students of English department). *Mater. nauk. konf. Lviv*. 2010; 249–254.
3. Illytskyi IG, Kostyk OP, Bilozir LI. *Osnovy ftiziopatologii pozaleghevoy lokalizatsii* (Extrapulmonary tuberculosis basics). *Lviv: Atlas*. 2011; 512 p.
4. Illytskyi IG. *Infektsiyni khvoryby z osnovamy ftiziopulmonologii. Navch. posibnyk* (Infectious diseases with a course of phthisiology. A textbook). *Lviv: Atlas*. 2009; 404 p.

5. Ільницький, І. Г. Синдром бронхіальної обструкції у практиці педіатра, фтизіатра і сімейного лікаря [Текст] / І. Г. Ільницький [та ін.] // Київ-Львів: Атлас, 2009. — 304 с.
6. Лепшина, С. М. Шляхи вдосконалення викладання легеневої патології на кафедрі фтизіатрії і пульмонології Донецького національного медичного університету ім. М. Горького [Текст] / С. М. Лепшина [та ін.] // Арх. клін. та експерт. мед. — 2008. — Т.17, № 2. — С. 218–221.
7. Лепшина, С. М. Досвід використання системи дистанційного навчання з фтизіатрії [Текст] / С. М. Лепшина, Д. Л. Шестопалов // Університетська клініка. — 2008. — Т.4, № 2. — С. 10–12.
8. Мельник, В. П. Фтизіатрія [Текст] / В. П. Мельник, І. Г. Ільницький // Київ-Львів: Атлас, 2008. — 304 с.
9. Чуловська, У. Б. Фтизіатрія. [Текст] / У. Б. Чуловська [та ін.] // Метод. рекомендації для студентів IV-го курсу медичного факультету. — Львів, 2011. — 120 с.
10. Феценко, Ю. І. Основи клінічної фтизіатрії (Керівництво для лікарів в 2-х томах). [Текст] / Ю. І. Феценко, В. М. Мельник, І. Г. Ільницький // Київ-Львів: Атлас, 2007. — 1168 с.
11. Феценко, Ю. І. Хвороби респіраторної системи [Текст] / Ю. І. Феценко, В. М. Мельник, І. Г. Ільницький // Київ-Львів: Атлас, 2008. — 497 с.
12. Феценко, Ю. І. Пульмонологія та фтизіатрія (в 2-х томах) [Текст] / Ю. І. Феценко, В. М. Мельник, І. Г. Ільницький // Київ-Львів: Атлас, 2009. — 1336 с.
13. Феценко, Ю. І. Контроль за туберкульозом в Україні на сучасному етапі [Текст] / Ю. І. Феценко, С. О. Черенько // Туберкульоз. Легеневі хвороби. ВІЛ-інфекція. — 2010. — № 3. — С. 5–13.
14. Феценко, Ю. І. Пульмонологія та фтизіатрія (в 2-х томах) [Текст] / Ю. І. Феценко, В. М. Мельник, І. Г. Ільницький // Київ-Львів: Атлас, 2011. — 1363 с.
15. Петренко, В. І. Фтизіатрія [Текст] / В. І. Петренко // Вінниця: Нова книга, 2006. — 504 с.
16. П'ятночка І. Т. Фтизіатрія (Навч. посібник укр. та англ. мовами) [Текст] / І. Т. П'ятночка // Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. — 260 с.
17. Pavlenko, M. Diagnosis of TB Disease. The Bacteriologic Examination (Metod. recommendations) [Text] / M. Pavlenko, I. Ilnytskyi, U. Chulovska // Lviv, 2003. — 12 p.
18. Pavlenko, M. Diagnosis of TB Disease. The Tuberculin Skin Test (Metod. recommendations) [Text] / M. Pavlenko, I. Ilnytskyi, U. Chulovska // Lviv, 2003. — 18 p.
19. Pavlenko, M. Classification System for Tuberculosis (Metod. recommendations) [Text] / M. Pavlenko, I. Ilnytskyi, U. Chulovska // Lviv, 2003. — 9 p.
20. Pavlenko, M. The Main Steps in Diagnosis of TB Disease. (Metod. recommendations) [Text] / M. Pavlenko, I. Ilnytskyi, U. Chulovska // Lviv, 2003. — 18 p.
21. Pavlenko, M. Tuberculosis (Metod. recommendations) [Text] / M. Pavlenko, I. Ilnytskyi, U. Chulovska // Lviv, 2006. — 60 p.
5. Ilnytskyi IG. *Sindrom bronkhialnoy obstruktsii u praktitsi pediatri, ftyziatra I semeynogo likarya* (Bronchial obstructive syndrome in pediatrician, phthysiologist and family practitioner practice). Kyiv-Lviv: Atlas. 2009;304 p.
6. Lepshina SM. *Shlyakhi vdoskonalenyi vykladanya legenevoy patologii na kafedri ftyziatrii I pulmonologii Donetskogo natsionalnogo medichnogo universitetu im. M. Gorkogo* (The ways of improvement of pulmonary diseases training at the chair of tuberculosis and pulmonology of M. Horkyi Donetsk National Medical University). *Arkh. klin. ta ekspert. Med.* 2008;No 2:218–221.
7. Lepshina SM, Shestopalov DL. *Dosvid vykorystanya systemy dystatsiynogo navchanya z ftyziatrii* (Experience of use of distance education in phthysiology). *Universitetska klinika.* 2008;No 2:10–12.
8. Melnik VP, Ilnytskyi IG. *Ftyziatriya* (Phthysiology). Kyiv-Lviv: Atlas. 2008;304 p.
9. Chulovska UB. *Ftyziatriya* (Phthysiology). Lviv. 2011;120 p.
10. Feshchenko Yul, Melnik VM, Ilnytskyi IG. *Osnovy klinichnoy ftyziatrii. Kerivnytstvo dlya likariv v 2-kh tomakh* (Clinical phthysiology basics (Guidelines for physicians in 2 volumes). Kyiv-Lviv: Atlas. 2007;1168 p.
11. Feshchenko Yul, Melnik VM, Ilnytskyi IG. *Khvoroby respiratornoy systemy* (Respiratory diseases). Kyiv-Lviv: Atlas. 2008;497 p.
12. Feshchenko Yul, Melnik VM, Ilnytskyi IG. *Pulmonologiya ta ftyziatriya. V 2-kh tomakh* (Pulmonology and phthysiology. 2 volumes). Kyiv-Lviv: Atlas. 2009;1336 p.
13. Feshchenko Yul, Cherenko SO. *Kontrol za tuberkulozom b Ukraini na suchasnomu etapi* (Tuberculosis control in Ukraine: an update). *Tuberkulez. Legenevi khvoroby. VIL-infektsiya.* 2010;No 3:5–13.
14. Feshchenko Yul, Melnik VM, Ilnytskyi IG. *Pulmonologiya ta ftyziatriya. V 2-kh tomakh* (Pulmonology and phthysiology. 2 volumes). Kyiv-Lviv: Atlas. 2009;1363 p.
15. Petrenko VI. *Ftyziatriya* (Phthysiology). Vynitsya: Nova kniga. 2006;504 p.
16. Pyatnochka IT. *Ftyziatriya. Navch. posibnyk ukr. ta angl. movami* (Phthysiology. Textbook in Ukrainian and English). Ternopil: Ukrmedkniga. 2002; 260 p.
17. Pavlenko M, Ilnytskyi I, Chulovska U. *Diagnosis of TB Disease. The Bacteriologic Examination* (Metod. Recommendations). Lviv. 2003;12 p.
18. Pavlenko M, Ilnytskyi I, Chulovska U. *Diagnosis of TB Disease. The Tuberculin Skin Test* (Metod. recommendations). Lviv. 2003;18 p.
19. Pavlenko M, Ilnytskyi I, Chulovska U. *Classification System for Tuberculosis* (Metod. recommendations). Lviv. 2003;9 p.
20. Pavlenko M, Ilnytskyi I, Chulovska U. *The Main Steps in Diagnosis of TB Disease*. (Metod. recommendations). Lviv. 2003;18 p.
21. Pavlenko M, Ilnytskyi I, Chulovska U. *Tuberculosis* (Metod. recommendations). Lviv. 2006;60 p.